

MARILYN YALOM
INIMA
ÎNDRĂGOSTITĂ

*O istorie neconvențională
a iubirii*

Traducere din limba engleză

FLORENȚA SIMION

MARILYN YALOM (n. 1932), istoric de origine americană, s-a specializat în studii de gen. De-a lungul timpului, a predat la multe universități și institute de cercetare din Statele Unite ale Americii, printre care The Clayman Institute for Gender Studies de la Stanford University. Este autoarea unor volume care s-au bucurat de un real succes și au fost traduse în multe limbi: *A History of the Breast*, *A History of the Wife*, *Birth of the Chess Queen*. În anul 2013, lucrarea ei *How the French Invented Love* a fost nominalizată la Premiul pentru Cea mai bună carte decernat de American Library, filiala Paris, și la alte distincții. Cel mai recent volum al său este *The Social Sex: A History of Female Friendship*, pe care îl semnează împreună cu Theresa Donovan Brown. Locuiește în Palo Alto, California, împreună cu soțul ei, Irvin D. Yalom, psihiatru și scriitor.

NEMIRA

Thomas, Antoine, *Francesco da Barberino et la Littérature Provencale en Italie au Moyen Age*. Paris: Ernest Thorin, 1883.

Tibaud, *Roman de la poire*. Editat de Christiane Marchello-Nizia. Paris: Société des Anciens Textes Français, 1984.

Vaenius, Otto, *Amorum Emblemata*. Editat de Karel Porteman. Aldershot Hants, England, and Brookfield, VT: Scolar Press. 1996.

Vinken, Pierre, *The Shape of the Heart*. Amsterdam: Elsevier/Colophon, 2000.

Von Strassburg, Gottfried, *Tristan*. Traducere de A. T. Hatto. Harmondsworth, UK: Penguin Books, 1967.

Webb, Heather, *The Medieval Heart*. New Haven, CT: Yale University Press, 2010.

Wiet, Gaston, *Introduction à la Littérature Arabe*. Paris: Editions G. P. Maisonneuve et Larose, 1966.

Williams, John, *The Illustrated Beatus*. Vol. I–V. London: Harvey Miller Publishers. 1998.

Aprilis

U

Introducere 7

1. Inima îndrăgostită în Antichitate	15
2. Cântări arabe din toată inima	29
3. Primii strămoși ai reprezentării inimii	37
4. Cântece franceze și germane despre inimă	45
5. Romanțurile inimii	57
6. Schimbul de inimi cu Iisus	77
7. <i>Caritas</i> , inima italienizată	89
8. Nașterea unei imagini emblematicice	105
9. Un mormânt separat pentru inimă	121
10. Inima independentă	133
11. Întoarcerea lui Cupidon	143
12. Reforma și Contrareforma	157
13. Cum a iscodit Shakespeare tainele inimii	171
14. Inima și creierul	185
15. Expunerea inimii feminine	197
16. Inima în cultura populară	211
17. Inimi și mâini.....	221

18. Romantismul sau domnia inimii	233
19. Felicitări de Sfântul Valentin.....	253
20. I ♥ U.....	270

<i>Multumiri</i>	281
<i>Note</i>	283
<i>Bibliografie</i>	319

Inima îndrăgostită în Antichitate

Cu multă vreme înainte ca imaginea inimii îndrăgostite să-și facă apariția, în vorbire și în scris exista deja o legătură puternică între inimă și dragoste. Încă din Grecia antică, poezia lirică identifica inima cu dragostea în comparații verbale care nu aveau să-și găsească echivalentele vizuale decât după încă două mii de ani. Printre cele mai vechi exemple grecești cunoscute se află poeta Sappho, care agoniza din cauza „inimii ei nebune“, zguduită de iubire. Sappho a trăit în secolul al VII-lea î.Hr., pe insula Lesbos, înconjurate de ucenice pentru care a scris poeme inflăcărate, din care au ajuns până la noi doar fragmente precum următorul:

Iubirea mi-a cutremurat inima

Ca vântul ce șuieră pe munte

Si scutură stejarii.

Respect pentru oameni și cărti
Inima lui Sappho nu-și găsea niciodată liniștea. Împotriva voinei ei, era neîncetat tulburată de Afrodita, zeița dragostei. Poeta îi cerea Afroditei: „Nu-mi sfâșia inima în chinuri de neîndurat.“ Cu toate acestea, la vîrstă senectuții, Sappho se văita de „inima-i grea“, care nu mai era vulnerabilă la extazele iubirii tinerești.

Vocea lui Sappho răsună peste veacuri, generație după generație de bărbați și femei trăind iubirea ca pe un fel de ne bunie divină care inundă inimile. Biograful grec Plutarh, care a trăit cu șase secole după Sappho, recunoștea această boală la regele Antioh. Când Antioh s-a îndrăgostit de mama lui vitregă, Stratonice, a manifestat „toate vestitele simptome ale lui Sappho – vocea i se schimba, roșeața îi urca în obrajii, arunca ocheade pe fură, pielea i se îmbrobonă deodată de su doare, inima îi bătea cu putere și neregulat“. Iubirea era înțeleasă ca o experiență corporală, cuibărită mai ales în inimă, dar care afecta tot trupul. Era înfățișată ade seori ca un beteșug chinitor, abătut peste oameni de zeii cei plini de toane.

Povestea despre Iason și Medeea, istorisită de Apollonios din Rodos în jurul anului 250 î.Hr. în scrierea sa, *Argonauticele*, este un bun exemplu al felului în care zeii greci îi pricopseau pe oameni cu dragostea. La rugămintea zeițelor Hera și Atena, Afrodita și-a pus fiul, pe Eros, să o facă pe Medeea să se îndrăgostească de Iason și, astfel, să-l ajute să-și însușească lâna de aur.

...încordându-și arcul
cu amândouă mâinile, [Eros] a săgetat-o pe Medeea...
Săgeata croindu-și drum părjolitor, de flacără,
până-n străfundurile inimii fecioarei.

Înarmat cu arc și cu săgeți, cu greu se poate spune despre Eros că ar fi o figură benefică, aşa cum are să devină mult mai târziu, când va lua forma drăgălașă a lui Cupidon. Deocamdată, fără urmă de îndoială, e o forță primejdioasă, inumană, care trezește dorința sexuală într-o fecioară nevinovată și îi umple inima de o patimă sălbatică, una care, în ultimă instanță, are să devină distructivă.

Filosofii greci din Antichitate erau de acord, mai mult sau mai puțin, că inima are legătură cu emoțiile noastre cele mai puternice, printre acestea numărându-se și iubirea. Platon a pledat pentru rolul dominant al pieptului nu numai în experiența iubirii, ci și în cazul sentimentelor negative, precum teama, supărarea, mânia și durerea. În *Timaios*, el a declarat că inima domnește peste întreaga viață emoțională a corpului.

Aristotel a extins rolul inimii și i-a acordat supremăția în toate procesele umane. Inima era nu doar sursa plăcerii și a durerii, ci, de asemenea, și locașul sufletului nemuritor, *psuchē*, psyche. Deosebirile dintre Aristotel și Platon și, ulterior, dintre el și medicul grec Galenus (130 – cca 200 d.Hr.) vor fi discutate la nesfârșit de generații după generații de filosofi și savanți, până în secolul al XVII-lea.

În vremea romanilor, legătura dintre inimă și iubire devenise deja loc comun. Venus, zeița iubirii, avea meritul – sau vina – de a pune inimile pe jar, ajutată de fiul ei, Cupidon. Săgețile iubirii cu care acesta țintea în inimile oamenilor erau întotdeauna imposibil de evitat. Inimi arse de Venus sau străpunse de săgețile lui Cupidon își fac în mod regulat apariția în operele poetilor, precum Catul (87–54 î.Hr.), Horațiu (65–8 î.Hr.), Properțiu (50/45–15 î.Hr.) și Ovidiu (43 î.Hr.–17/18 d.Hr.).

De obicei, acești poeti foloseau un pseudonim pentru iubită – „Lesbia“ în cazul lui Catul, „Cynthia“ la Properțiu, „Corina“ la Ovidiu –, dar nu putem fi siguri că în spatele acestor nume există mereu o ființă din carne și oase. Totuși, ei și-au descris convingător experiențele amoroase, care o aveau în centru pe *domina* – femeia care pusese stăpânire pe inima lor, care le bântuia gândurile și îi silea să devină robi ai sentimentelor.

*Figura 3. Artist necunoscut,
Drahmă înfățișând o păstorie
de silphium, cca 510 – 490 î.Hr.
Sanctuarul Demetrei
și al Persefonei, Cirene,
catalog nr. 14.*

Cel puțin în cazul lui Catul, se știe că Lesbia este un pseudonim pentru Clodia, soția unui patrician roman. și iubitele celorlalți poeti erau probabil fie femei căsătorite, fie *demimondene* – femei libere (deci opuse sclavelor), care mergeau la petreceri particulare la care participau atât bărbați, cât și femei, și care își făceau apariția în locuri publice de întâlnire, de exemplu la circ și la curse. Unei asemenea femei poetul își dăruia inima, în ciuda faptului că era o infidelă faimoasă.

Catul are, de asemenea, o legătură ciudată cu imaginea vizuală a inimii, aflată pe o monedă antică, după cum se observă în Figura 3. Pe moneda respectivă este ștanțat conturul seminței unei plante numite silphium, o specie dispărută azi de *Ferula communis*, care arată identic cu iconul actual al inimii (♥) și care simbolizează iubirea încă din Evul Mediu. Într-unul dintre poemele sale, Catul a menționat în mod special orașul Cirene din Libia antică drept locul unde se producea silphium – un oraș care, de fapt, s-a îmbogățit atât de mult din exportul de silphium, încât locuitorii au pus planta pe monedele lor.

*Mă întreb, Lesbia, câte sărutări
Să-mi dai ca să mă potolești...
Mai multe decât grăunțele nisipurilor africane
Ce se-aștern peste Cirene, leagănul silphiumului.*

De ce face Catul referire la silphium într-o poezie de dragoste? Explicația cel mai des întâlnită azi este că în Antichitate

silphiumul era la mare preț ca formă de contracepție. Pe o altă monedă din Cirene se întâlnește chiar imaginea unei femei atingând o plantă de silphium cu o mână, iar cu cealaltă arătându-și organele genitale. Medicul grec Soranus, care a trăit în secolul al II-lea d.Hr., sugera că administrarea unei mici doze de silphium o dată pe lună nu doar că prevenea concepția, dar inducea și avortul, dacă era cazul.

E puțin probabil ca forma seminței de silphium să aibă vreo legătură cu imaginea inimii creată în Europa peste mai bine de un mileniu. Cu toate acestea, referirea făcută de Catul la silphium într-o poezie de dragoste ne amintește că femeile au fost mereu nevoie să-și facă griji în legătură cu posibilele consecințe ale relațiilor lor sexuale; sarcina nu era ceva de dorit de Catul sau de amanta sa. El își încheie poemul cu o aluzie malicioasă la cei care nu văd decât lucruri rele în iubirea lui pentru Lesbia:

E de ajuns și prea mult chiar,

Îndrăgostitule Catul, de copleșești cu sărutări

Pe care nici băgăcioșii nu le pot număra,

Nici cei zavistnici nu pot să le blesteme.

Ovidiu, cel mai vestit dintre poetii romani ai iubirii, vorbește despre *amor* ca despre un fel de joc pe care oricine îl poate juca, atâtă timp cât știe regulile. Iar el s-a apucat – oarecum ironic – să predea aceste reguli în *Arta iubirii (Ars amatoria)*, care a devenit pe dată faimoasă în vremea sa, a ajuns iar la modă în Evul Mediu

și până și în ziua de azi este citită, datorită numeroaselor traduceri – cel puțin zece numai în limba engleză, după cum se observă pe Amazon.com.

Pentru Ovidiu, iubirea este un amestecizar de sex și sentimente, accentul fiind pus pe primul. De fapt, de fiecare dată când folosește termenul „inimă“ pentru un bărbat, cititorul trebuie să înțeleagă prin aceasta eros – dorința sexuală. Eroii lui Ovidiu (și în primul rând el însuși) sunt războinici al căror ţel este să „cucerească“ și să aducă în pat o femeie anume:

Iubirea-i un război: trântorii să lipsească.

Inimile slabă sub astăndările să nu se-adune.

Potrivit lui Ovidiu, Eros nu cunoaște altă lege decât pe sine, nu are morală mai importantă care să încătușeze inima în afara de patima însăși. Poetul nu poate decât să-l aplaudă pe bărbatul îndrăzneț care „arată o inimă de îndrăgostit“, expresie prin care el înțelegea un bărbat care dorește să treacă peste cele mai mari piedici, ca să cucerească o femeie irezistibilă. Deși pornea de la supozitia că bărbății sunt seducătorii, iar femeile, cele seduse, femeile pe care le cunoștea el nu erau în niciun caz participante pasive la jocul dragostei.

Și atunci, ce se poate spune despre inima femeii? Și aceasta era locașul lui Eros, dar, potrivit lui Ovidiu, în ea se cuibăreau multe alte dorințe, precum cea de bani, de măgulire, de a cunoaște secrete și de reputație. Ovidiu nu le face un portret atrăgător femeilor pe care le-a dorit. Totuși, există un domeniu în care îi acordă femeii meritele

cuvenite, iar acesta e dormitorul. Acolo spera ca ea să-i fie pe potrivă, să se bucure de sex la fel de mult ca el. În cuvintele lui: „Mi-e silă de unirea care nu-i stoarce pe-amândoi.“ Ovidiu a reușit să descrie intimitățile amorului fără să pară deloc pornografic. Orice femeie, în vremea lui, ca și acum, i-ar aprecia părerea că extazul erotic poate fi împărtășit în mod egal, aşa cum reiese din următoarele versuri:

*Extazele iubirii, aş zice, nicicând nu le grăbi,
Ci-ncet ademenite, Tânjească binişor.
Acele părţi ce-i place femeii să le mângâi
Găseşte-le şi apoi dezmiardă-le...
Dar nu cumva vreodat' în goana mare
Să-ţi depăşeşti iubita, nici ea să nu te-ntreacă:
În doi mergeţi spre capăt; e lucru de minune
Când el şi ea-n extaz din doi ajung doar unul.*

Prin urmare, aceasta e vizuirea lui Ovidiu despre inima „în sărietate“. Luându-și ca repere întâlnirile amoroase ale lui Venus, Marte și alți zei greco-romani, a înfațisat iubirea în forma a două trupuri înlănțuite în plăcere reciprocă. Nu e nimic eteric în vizuirea aceasta, nu e nici urmă de idealismul metafizic îmbrățișat de Platon cu patru secole în urmă; nu sunt nici conotațiile religioase pe care Dante avea să le investească în iubire peste treisprezece veacuri, dar nici stările emotionale de surescitare ale romanticilor din secolul al XIX-lea. Iubirea ovidiană este adânc săpată în carne, iar inima nu e decât un eufemism elevat pentru organele genitale.

Pentru românii liberi, dragostea nu avea mare legătură cu iubirea erotică, ci mai degrabă cu relațiile de familie, cu poziția socială, cu proprietatea și cu urmașii. Cu toate acestea, aşteptarea era ca inima să inspire sentimente tancre între soți. De fapt, se credea că verigheta oferită miresei ca s-o poarte pe degetul al patrulea are o legătură specială cu inima, aşa cum explica în secolul al II-lea d.Hr. autorul și gramaticul latin Aulus Gellius:

Când corpul uman este despăcat, aşa cum fac egiptenii, se vede un nerv foarte delicat, care începe de la degetul [inelar] și merge la inimă. De aceea, se consideră că e potrivit ca acestui deget, mai presus de toate celelalte, să i se dea onoarea inelului, datorită legăturii subtile dintre el și principalul organ.

Bizară idee! Deși nu are nicio bază în cunoștințele actuale de anatomie, credința romanilor că o venă micuță, numită *vena amoris* (vena iubirii), ducea de la degetul al patrulea până la inimă a dăinuit vreme de secole. Era încă un loc comun în secolul al V-lea d.Hr., aşa cum arată dramaturgul latin Macrobiu în opera lui, *Saturnalia*, și s-a manifestat în mod regulat în Evul Mediu, făcând parte din ceremonialul de nuntă. În Anglia medievală, în Salisbury, liturghia căsătoriei preciza în mod răspicat că mirele trebuie să pună un inel pe al patrulea deget al miresei „căci în acel deget este o anume venă, care merge de acolo până la inimă și mărește afecțiunea“. Prin urmare, românii sunt cei care au stabilit practica

punerii unui inel pe degetul miresei, pentru a pecetlui ceremonia nupțială și a întări afecțiunea miresei.

Femeia romană care se dovedea un model de conduită era adesea onorată, la moarte, printr-o referire nostalgică la inima ei iubitoare. În acest ton, un epitaf din secolul al II-lea î.Hr. spune așa: „Aici e mormântul nesuferit al unei femei încântătoare... și-a iubit soțul din toată inima. A născut doi fi... Avea vorba blândă și mersul elegant. și-a ținut casa.“ Cuvintele o laudă pe soția defunctă ca mamă, stăpână a casei, vorbitoare îscusită și posesoare a unei inimi iubitoare.

Dar și de la bărbați se aștepta să nutrească dulci simțiri pentru soțile lor. Marele om de stat Cicero își începea așa o scrisoare pentru prima lui soție, Terentia, în anul 58 î.Hr.: „Lumina vieții mele, dorita inimii mele. Mă gândesc că tu, draga mea Terentia, ești atât de chinuită.“ Căsătoria lui Cicero cu „dorita inimii lui“ a durat mai bine de treizeci de ani, mai degrabă la alegerea lui. În cele din urmă, au divorțat, fapt care i-a permis să o ia de soție pe Publilia, foarte Tânără lui pupilă, care i-a adus o zestre substanțială. Adevărată iubire a vieții lui Cicero a fost fiica lui, Tullia, care a murit la aproximativ o lună de la a doua lui căsătorie. Fără să se poată opri din plâns, el a trecut prin ceea ce recunoaștem azi drept depresie profundă. Cum romani disprețuiau manifestările publice ale durerii, mai ales din cauza unei femei, Cicero a fost nevoie să-și ascundă emoțiile, iar la puțin timp după aceasta a pus capăt surrei sale căsnicii cu Publilia.

Când nu scria despre Lesbia, Catul zugrăvea inima considerată potrivită pentru cele două jumătăți ale cuplului roman. Soțul: „În străfundul inimii lui o flacără/ Arde plină de o dulce dorință.“ Soția: „Supusă voii stăpânului său,/ În jurul inimii ei lujerii iubirii se-mpletește.“ Oare tinerilor americani din ziua de azi li s-ar părea potrivite asemenea inimi, cea a soției fiind supusă celei a soțului? Mă îndoiesc.

Și totuși, comparativ cu multe alte țări din trecut și de azi, femeile romane erau adesea foarte independente. Nu erau nevoie să-și petreacă timpul doar în partea casei destinate femeilor și puteau circula cu relativă libertate și în afara casei. Probabil că nu li se prea permitea să aibă vreun cuvânt de spus despre soții pe care familiile lor îi alegeau pentru ele, însă, spre deosebire de societățile poligame, mireasa nu era nevoie să-și împartă soțul cu alte femei, întrucât legea romană nu-i permitea bărbatului să aibă decât o singură soție. Dacă pornirile inimii o duceau în afara patului matrimonial, în brațele unui amant, soțul ei avea dreptul să divorțeze, dar nu și pe cel de a o ucide, aşa cum ar fi putut să facă nepedepsit în vremurile mai vechi.

Vrând să îngădească libertățile sexuale ale femeilor măritate, împăratul Augustus a promulgat în 18-17 î.Hr. *Lex Julia de adulteris*, prin care adulterul devinea o infracțiune gravă. După zece ani, l-a exilat pe neașteptate pe Ovidiu, prezentând două cauze ale acestei judecăți radicale: un poem (probabil *Arta iubirii*) și o „indiscreție“ nespecificată. În bătălia pe care a dus-o împotriva infidelității matritale (care nu i-a schimbat purtările personale), Augustus